

Batıda Tıp Etiğinin Yakın Tarihi ve Son Yıllarda Popüler Oluşunun Sosyo-Ekonomik Nedenleri¹

*THE NEAR HISTORY OF MEDICAL ETHICS IN THE WEST AND
THE SOCIO-ECONOMICAL REASONS OF ITS POPULARITY IN RECENT YEARS*

Şahin AKSOY*

* Yrd.Doç.Dr., Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi AD, ŞANLIURFA

Özet

Tıp Etiği veya son yıllarda anıldığı şekli ile Biyoetik günümüzde gerek ülkemizde gerekse dünyada popülaritesi artan bir alandır. Tıbbın bilimsel ve sosyal yönünün kesiştiği noktada yer alan tıp etiği veya biyoetiğin bir disiplin olarak iyi örgütlenmesi ve tıp camiasını aydınlatma görevini yerine getirmesi son derece önemlidir. Biz bu çalışmamızda, ülkemizdeki bu süreçte tıp etiği ve biyoetiğin doğduğu ve geliştiği yerlerdeki sosyolojik ve tarihsel sürecin bilinmesi önemli olduğunu düşünerek bunu sunmaya çalıştık. Çalışmamız ortaya koydu ki, tıp alanında gerçekleşen birçok yenilik ve kadimden beri var olan birçok sorun, yalın bir tıp bilgisiyle çözülemeyeceğinden felsefe, hukuk ve teoloji alanında yetişmiş insanların da bu alanda düşünmeye ve üretmeye teşvik edilmesi kaçınılmazdır.

Anahtar Kelimeler: Tıp Etiği, Biyoetik

T Klin Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi 2002, 10:195-201

Summary

Medical Ethics, or Bioethics as it has been called in recent years, is a popular field both in Turkey and in the world. As a field at the junction point of scientific and social side of medicine, medical ethics should very well organize and fulfil the duty of illuminating medical community. In this study we present the sociological and historical process of medical ethics in its birthplace. Our study indicated that both the new improvements in biotechnology and the age-old issues in medicine make it impossible to solve all these dilemmas with only medical knowledge. Therefore philosophers, lawyers and theologians should be encouraged to think and contribute on medical ethics.

Key Words: Medical Ethics, Bioethics

T Klin J Med Ethics, Law and History 2002, 10:195-201

Bir uğraş alanı olarak tıp değişik şekil ve formlarda insanlık var olduğu günden beri var olagelmıştır. Kabaca, insanların sağlığının korunması ve bozulan sağlığının ise düzeltilmesi için çaba harcayan tıp adamları tarihin hemen her evresinde toplumda ayrıcalıklı bir yere sahip olmuşlardır (1). Çok eski tarihlerden beri kendilerine bir doğüstülük atfedilen tıp adamlarının davranış biçimleri de en az mesleki yetkinlikleri kadar önemli olmuştur. İlk örneklerine bundan 5000 yıl önce Eski Mısır'daki Hamurabi yasalarında karşılaştığımız hekimlerin mesleki uygulamalarında uyması gereken sosyal ve hukuki kuralları içeren düzenlemelere tarihin değişik dönemlerinde değişik coğrafyalarda rastlamaktayız. (2) Geleneksel olarak deontoloji nizamnameleri olarak bilinen bu dokümanlarda ayrıca hekimin alacağı ücretten ve hatalı uygulama-

masında ona verilecek cezadan da bahsedilmekteydi. Bu yazıda, bugün tıp etiği olarak anılan, fakat bu isim altında olmasa da farklı biçimlerde tarih boyunca varlığını sürdüren olgudan söz edilecektir.

Ancak bu konuyu bütün boyutları ile ele almak bir makale boyutunun çok ötesinde olacağından bu makalede Batı ya, ve onun da yalnızca yakın tarihine odaklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca yazıda, tıp etiğinin nasıl ve neden belli bir tarihten sonra 'Biyoetik'e evrilmeye başladığını, ve her iki şekli ile neden son yıllarda fazlaca popüler olduğu üzerinde durmaya çalışacağım. Bu çalışmanın ana amacı, bugün bir bilim olarak tıp etiği ve biyoetiğin en ileri düzeyde çalışıldığı Batıda yaşananları irdeleyerek, ülkemizde, en son aldığı şekil ile, yeni-yeni gelişmeye başlayan bu sahanın daha

köklü ve daha az hata yaparak olgunlaşmasına ufak bir katkıda bulunmaktadır.

Batıda bilimsel anlamda hekimlik, bilindiği üzere, 17-18. yüzyıldan sonra kilisenin koyu baskısının halkın ve bilim adamlarının üzerinden kalkması ve tıp okullarının açılmasından sonra başlamıştır (3). O yüzyıllarda tıbbın ve temel tıp bilimlerinin değişik alanlarında gelişmeler ve yeni buluşlar olurken, hekimliğin sosyal yönü, yani mesleki deontoloji, konusunda hala İbn-i Sina'nın yorumu ile son şeklini bulan Hipokrat'ın ortaya koyduğu ilkeler takip ediliyordu. Bu da daha çok, 'hekim-egemen' bir anlayış içerisinde hastaya zarar vermeme, her zaman onun adına ve onun yararına karar verme esasına göre hareket etmektir. 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Batıdaki hekim imajı, "kıskanç, paracı, dedikoducu, meslektaşlarını küçük düşürmeye çalışan, hastalarını bazen iyileştiren fakat çoğu zaman onları zehirleyen ve kasap gibi doğrayan ve kadınları her türlü hile ve uydurma ile mesleğin dışında tutmaya çalışan maço erkekler" (4) şeklindeydi, ve hekimler toplumda sevilmeyen fakat ihtiyaç duyulan insanlar olarak kabul ediliyordu.

18. yüzyılda Batıda hekimlerin toplumda sahip oldukları olumsuz imaj sorumluluk sahibi hekimleri ve meslek organizasyonları düşündürmeye başlamıştı. Artık, yaklaşık 2000 yıllık, tıp mesleğinin uygulanmasında uyulması gereken kuralları tanımlayan Hipokratik ilkelerin yeni bir yorum ve anlayışla yazılması gerekiyordu. Böyle bir çalışmadan hastalar değil, kurum olarak hekimlik büyük bir fayda görecekti. Benzer sıkıntıların yaşandığı İngiltere'nin Manchester şehrindeki hastanenin yöneticileri 1791 senesinde Dr. Thomas Percival dan hastanelerde ve diğer sağlık kurumlarında çalışan hekimlerin uyması gereken kuralları tanımlayan bir program hazırlamasını istedi. Dr. Percival tıp fakültesine Edinburgh Üniversitesinde başlayıp Leyden Üniversitesinde bitirmiş, yüksek kültüre sahip, felsefeye meraklı, çevresinde iyi bir hekim olarak tanınan ve halk sağlığı ve hastanelerin düzeni konusunda çalışmaları olan birisiydi. Dr. Percival üzerinde çalışmaya başladığı yazıyı bir yıl içinde tamamlayarak meslektaşlarının tartışmasına açar. Yıllar içinde tartışılarak belli bir

Yıllar içinde tartışılarak belli bir mükemmelliğe ulaşan çalışmasını nihayet 1803 senesinde '*Medical Ethics: or, a Code of Institutes and Precepts, Adapted to the Professional Conduct of Physicians and Surgeons*' (Tıp Etiği: veya Hekim ve Cerrahların Mesleki Uygulamalarına Uyarlanmış Şekli ile Kurum ve Kuruluşların Nizamnamesi) başlığı ile yayınladı. (5) Bu şekilde 'Tıp Etiği' kavramı ilk defa literatürde kullanılmış oldu. (6,7) Percival *Medical Ethics* kelimesini, orijinal başlıkta kullandığı *Medical Jurisprudence* (Tıp Hukuku) kelimesine bazı yorumculardan gelen itiraz sonucunda seçer. Percival'ın yazdığı bu nizamname isim ve içerik olarak gelecekte hazırlanacak nizamnelere örneklik teşkil edecektir.

Bu yıllardan sonra artık Batıda ve özellikle Amerika'da önce bireyler düzeyinde başlayarak daha sonra kurumlar ve son olarak da devletlerin çabaları ile önemli düzeyde bir tıp etiği duyarlılığı organizasyonu başladı. Sonuçta bu çalışma kısa bir tıp etiğinin batıdaki tarihi olacağından ve tarihte olaylar kadar kişiler de önemli olduğundan, yazımızın bu kısmında, camiada 'tıp etiğinin büyükbabaları' olarak anılan bir kaç önemli şahsiyetten ve onların çabalarından bahsetmek istiyorum.

Batıda, geleneksel tıp etiği anlayışına alternatif görüşler getirerek bu sahanın öncülerinden olan Dr. Richard Cabot (1869-1939) Harvard Tıp Fakültesinde Klinik Tıp, Harvard Kolejinde de sosyal etik profesörü idi. Cabot Tıp dışında kendisini Ahlak Felsefesi (Moral Philosophy)nde de yetiştirmiş ve bu sahada da birçok eser vermiştir. (8,9,10) Cabot bir hekimin hastasına karşı en büyük ahlaki (etik) sorumluluğunun mesleki yeterlilik olduğunu düşünmektedir. Bir dönem Cabot'un bu anlayışı batıda tıp eğitiminin ve tıp etiğinin merkezine oturmuştur (11).

Geleneksel tıp etiği anlayışına karşı çıkan ilk dönemin öncülerinden bir diğeri de Dr. Chauncey Leake (1896-1978) dir. Kendisi farmakoloji eğitimi alan Leake yüksek lisans çalışmaları yaparken karşılaştığı Thomas Percival'in yazılarından sonra tıp etiği ile ilgilenmeye başladı. Bu klasik eserin yeni baskısını hazırladı ve yayınladı. (12) Her ne kadar Percival'ı takdir etse de, onun tıp etiğini

başlangıçtan yanlış anladığını iddia etmiştir. Percival'ı felsefi literatürü ihmal etmekle suçlamış, böylece ortaya 'etik'den ziyade 'etiket' in çıktığını, yani onun bir tür 'iyi mesleki uygulama için el kitabı' yazdığını söylemiştir. Leake'e göre Percival'ın takdim ettiği şekli ile 'Tıp Etiği' kelimesi tam bir yanlış adlandırma idi. Percival'ın tıp etiği sadece hekim etiketi taşıyan kişilerin uyması gereken kuralları ve meslektaşlar arası ilişkisinin nasıl olması gerektiğini anlatmaktadır, oysa tıp etiği bunların ötesinde hekimin davranışlarının her bir hasta ve toplum üzerindeki yansımaları ve nihai sonuçları ile de ilgilenmelidir. Leake tıp etiğinin ahlak felsefesi üzerine bina edilmesi gerektiği konusunda ısrarlıydı. Percival'ın kitabını yayınladıktan bir yıl sonra makalede Leake; Tıp uygulamasında hızla değişen şartların (ki bunların neler olduğunu daha sonra detaylı olarak tartışacağız) tıp etiği eğitimi meselesini akut hale getirdiğini dile getirmiştir (13).

2. Dünya savaşını takip eden on yıllarda toplumların sosyal ve etnik homojenitesinin bozulması, hayatın başlangıcı ve sonundaki tıbbi müdahalelerin artması, hayat kurtarıcı veya yaşam uzatıcı tıbbi girişimlerin çok yüksek paralara mal olması ve tıp uygulamasında karşılaşılan buna benzer bir çok yeni sorun hekimlerin kendi birikimleri ile çözemeyeceği kadar karmaşıklaşınca başka sahalardan düşünür ve bilim adamlarının tıp etiğine girmesi adeta kaçınılmaz oldu.

Tıp dışındaki sahalardaki bilim adamlarının tıp etiğine girmesinden ve tıp etiğinin yakın tarihinden bahsetmeden önce tıp ve bilimsel alanda özellikle 1945-1965 yılları arasında değişikliklere bakmam gerekir.

Antibiyotikler, antihipertansifler, antipsikotikler, kanser ilaçları kullanıma girdi. Başarılı kalp ve beyin ameliyatları yapılmaya başlandı. Yaşam destek makineleri, diyaliz makineleri, kalp pilleri ve ventilatörler keşfedildi. Böylece hekimlerin eline hastalıklarla mücadelede o güne kadar hiç sahip olmadıkları kadar 'silah' geçti. Bilimsel araştırmalar arttı, insanlar adeta deney malzemesi olarak görülmeye başlandı. Bütün bu gelişmeler hekimlerin daha etkili çalışmasını sağlarken onlara karşı var olan geleneksel güveni sarstı (6).

İşte bu yaşananlar sonucu 1960ların başında bir grup bilim adamı sessizlilerini bozdu ve tıp biliminin o gün için geldiği noktada karşılaşılan etik problemlerin geleneksel bilgiler ve kurallarla çözümlenemeyeceğini, bu yüzden yeni görüşlere ve yeni oluşumlara şiddetle ihtiyaç duyulduğunu dile getirdiler. (14) Bu sesleniş kısa sürede yankı buldu ve '60lı yılları dolduracak konferanslar dizisinin ilki 8-10 Eylül 1960 da New Hampshire Dartmouth College'da yapıldı. 'Great Issues of Conscience in Modern Medicine' (Modern Tıptaki Büyük Meseleler) başlıklı konferansa klinik ve temel tıp bilimlerinde çalışan bilim adamları yanında diğer biyoloji bilimlerinden ve sosyal bilimlerden bilim adamları katıldı. (15) Bu konferansı takiben 27-30 Kasım 1962 de Londra'da 'İnsan ve Geleceği' (16), 5-8 Ocak 1965 de Minnesota'da 'Genetik ve İnsanın Geleceği', 1966 da Oregon'da 'Yaşamın Kutsallığı', 1967 de 'İnsan Aklı' (17) başlıklı konferanslar düzenlendi. Bu konferanslara aralarında Nobel ödülleri sahiplerinin de bulunduğu tıp ve sosyal bilimlerin bir çok sahasından bilim insanı katıldı. Bu yıllarda özellikle felsefeci, teolog ve hukukçular tıp etiği sahasında orijinal görüşler ve eserler ortaya koymaya başlamışlardı.

Tıp Etiği'nin sıcak konuları düzenlenen konferanslarda tartışılırken, bu sahaya gönül verenler bir yandan da bu konuların daha ileri düzeyde çalışıldığı ve araştırdığı merkezlerin gerekliliği üzerinde konuşmaya başlamışlardı. 1960ların ortalarında Harvard Üniversitesi Felsefe bölümünden yeni mezun olan ve bir Katolik teoloji dergisi *Commonweal*'de editör olarak çalışmaya başlayan Dan Calahan o günlerin en tartışmalı konularından olan kürtaj konusunda bir kitap yazmaya başladığında, böyle bir konuda yazmak için felsefe dışında daha başka konularda da, örneğin demografi, hukuk, tıp veya kamu politikası konusunda da bilgi sahibi olması gerektiğini düşünmeye başladı. Calahan biyo-tıp alanında karşılaşılan bu karmaşık sorunlara bir kaç yılda bir yapılan konferanslarla çözüm bulunamayacağını, bunu başarmak için farklı disiplinlerin bir alanda çalıştığı ve konuların farklı boyutlarının ciddi ve sistematik olarak ele alındığı bir merkez olmasının gerekliliğini düşünüyordu. Calahan bu düşüncesini 'Hastings-on-

Hudson'daki bir yılbaşı partisinde Kolombiya Üniversitesi'nde psikiyatrist olarak çalışan arkadaşı Dr. Willard Gaylin'e açtı. İki arkadaş daha sonraki aylarda bu konuyu felsefe, teoloji, tıp ve temel bilimler sahasındaki diğer arkadaşlarının da katılımı ile tartıştılar, ve Mart 1969 da Callaha'nın annesinden aldıkları maddi destekle 'İnsani Değerleri ve Bilimleri Çalışma Merkezi' (A Center for the Study of Value and the Sciences of Man) adı altında bir merkez kurdular. Eylül ayında ismini 'Toplum, Etik ve Tabii Bilimler Enstitüsü' (The Institute of Society, Ethics and the Life Sciences) olarak değiştiren grup başta Rockefeller olmak üzere bir çok vakıftan da maddi destek almaya başladılar. Tıp etiği sahasındaki bu ilk merkez değişik sahalardan çok güçlü akademisyenlerin de katılımı ile gün geçtikçe daha da önemli bir merkez haline geldi. Örneğin Cornell Üniversitesi Biyoloji bilimlerinden Prof. Robert Morison merkezin ilk başkanı olarak görev yaparken, James Gustafson ve Paul Ramsey etik bölümünü yürütüyor, Senatör Walter F. Mondale de danışma kurulunda yer alıyordu.

Ancak bir kişinin gelişi enstitü için bir dönüm noktası oldu. Harvard da felsefe alanında doktora-sını yeni bitirmiş olan Robert M. Veatch enstitüde tam gün çalışmak üzere işe alındı. Kendisi 1970de bir dışçiden kiralanan bir odadaki enstitüyü dünya çapında bir merkeze dönüştüren kişilerin başında yer aldı. Öncelikle enstitünün adı değişti herkes enstitüyü bulunduğu yerin adı ile anıyordu, bunun üzerine isim resmîyette de *Hastings Centre* olarak değiştirildi. Merkeze maddi yardımların artması ile artık genç bilim adamları burada tam gün çalışmak üzere bulunmaya başladılar. Veatch Tıp Etiği bölümü sorumlusu olurken, California Üniversitesinde Fizyoloji doktorasını tamamlayan Marc Lappé Biyoloji Bilimlerinin sorumlusu, Felsefeci Robert Neville Davranış Bilimleri sorumlusu, Güncel Tarih konusunda doktorasını tamamlayan Peter Steinfels Beşeri Bilimler sorumlusu olarak tayin edilirken Teoloji eğitimi almış olan Bruce Hilton da yayınlardan sorumlu olmuştur. Zaman içinde böyle bir merkezin bir süreli yayını olmasının gerekliliği ortaya çıkar ve böylece günümüzde de saygın bir dergi olarak yayın hayatına devam eden *Hastings Center Report* un ilk sayısı Haziran 1971

de çıkar. Bu şekilde gelişen Merkez bugün hala dünyanın en önemli biyoetik merkezi olma özelliğini sürdürmektedir.

André E. Hellegers Hollanda'da dünyaya gelmiş, lise öğrenimini İngiltere'de tamamlamış, daha sonra tıp fakültesini İskoçya'da Edinburgh Üniversitesi'nde bitirmiş ve Obstetrik ve Jinekoloji için Amerika'daki John Hopkins Tıp Fakültesine gitmiş son derece zeki ve becerikli bir kişidir. Georgetown Üniversitesine geçen Hellegers burada eskiden beri ilgi duyduğu felsefe ve teoloji seminerlerine ve tartışmalarına katılmaya başlar. 1967de Harvard İlahiyat Fakültesi ve Kennedy Vakfı'nın katkıları ile Kürtaj konusunda bir konferans düzenleyen Helleger bu konuların arada bir yapılan konferansların ötesinde bir merkez çatısı altında çalışılması ve tartışılması gerektiğine inanıyordu. Bu düşüncesini Georgetown Üniversitesi'nin rektörü Rahip Robert J. Henle'ye açar. Kendisi de aynı zamanda bir felsefeci olan Peder Henle bu fikri destekler ve Hellegers e yardımcı olacağını söyler. Helleger bunun üzerine bir proje yazarak parasal destek için 30 Aralık 1970de Kennedy Vakfına başvurur. Vakıf ve Üniversite arasında başlayan görüşme ve pazarlıklar meyvesini verir ve merkez 1 Temmuz 1971 de Georgetown Üniversitesi bünyesinde 'Joseph ve Rose Kennedy İnsan Üremesi Çalışmaları ve Biyoetik Merkezi' (The Joseph and Rose Kennedy Center for the Study of Human Reproduction and Bioethics) açılır. Merkezin ismi bir kaç yıl sonra 'Kennedy Etik Enstitüsü' (The Kennedy Institute of Ethics) olarak değişir. Enstitü işe iki araştırmacı ile başlar, birisi James Gustafson'un danışmanlığında etik sahasında doktora-sını yeni tamamlamış olan teolog LeRoy Walters, ki kendisine kısa süre sonra Enstitünün müdürlüğü verildi, diğeri ise Katolik Üniversitesi Din Felsefesi bölümündeki görevinden ayrılarak gelen Warren Reich, o da daha sonra (ve halen) Georgetown Üniversitesinde Biyoetik profesörü olmuştur. Enstitünün kapısı kendi projesini yürütmek isteyen bütün araştırmacılara açıktı. İlk gelenlerin hepsi teologdu, bunların arasında Charles E. Curran, Richard A. McCormick, Gene A. Outka ve John Connery vardı. Bu araştırmacıların hepsi Enstitüde buldukları süre içinde araştırmalarının

sonuçlarını kitap veya makale olarak yayınladılar ve bu çalışmalar biyoetik literatüründeki ilk örnekler arasında girdiler (18-22).

Bu arada Dr. Hellegers ve Peder Henle'nin çabaları ile Kennedy Vakfı enstitüye bir kaç tane daha kürsü açmayı kabul eder ve böylece bugün (kendilerinin de kabul ettiği sıfat ile) 'Biyoetiğin Büyükbabaları' (Grandfathers of Bioethics) (23) olarak bilinen kişilerin Kennedy Enstitüsünde toplanması neredeyse tamamlanmış oldu. Kendisi aynı zamanda rahip olan Richard McCormick Hıristiyan Etiği kürsüsünün başına profesör olarak tayin edilirken, meşhur 'Biyoetiğin Dört Prensibi'ni formüle eden iki kişiden birisi olan teolog James F. Childress 1975de Virginia Üniversitesinden ayrılarak merkeze katılır. Daha sonra 1977de, önce felsefe okuyan daha sonra da tıp fakültesini bitiren H. Tristram Engelhardt, Jr. Texas Tıp Fakültesi'nden ayrılarak merkeze katılır. 1979da *The Hastings Center*'dan Robert Veatch, 1980de Indiana Üniversitesi'nden William May merkeze katılır. Adı geçen bu bilim adamlarının her bireri kendi çapında büyük eserler ortaya koydular. Ancak bunlar arasında Georgetown Üniversitesi Felsefe bölümünden Tom. L. Beauchamp ve Kennedy Etik Enstitüsünden James F. Childress'in yazdıkları bir kitap vardı ki, belki de biyoetik tarihinde en fazla etki uyandıran ve en çok okunan kitap olma unvanını hala korumaktadır. Hazırlanılmasına 1976 da başlanan, ilk baskısı 1979da yapılan ve bugüne kadar 5 baskısı yapılan *Principles of Biomedical Ethics* (Biyomedikal Etiğin İlkeleri) (24) tıp ve biyoloji bilimlerindeki karar verme sürecinde kullanılan ilkelerin sistematik analizini yapan ilk kitaptı. Yazarlar bu kitapta ortaya koydukları 'Biyoetiğe Dört Prensip Yaklaşımı' (*Four Principles Approach to Bioethics*) ile hem dünyada en çok tanınan biyoetikçiler oldular, hem Kennedy Etik Enstitüsünün adını dünyaya ezberlettiler hem de biyoetik alanında 'universalizm'-'evrenselcilik'-i savunanlara önemli bir kanıt sağlamış oldular.

Andre Hellegers'in 1979 da ölmesi üzerine yöneticiliğe ünlü bir hekim olan Dr. Edmund D. Pellegrino getirilir, O da yerini Temmuz 1989 felsefeci Robert M. Veatch'e bırakır. Şu anda ise

Enstitünün başında kendisi bir felsefeci-teolog olan Dr. Kevin Wm. Wildes bulunmaktadır.

Tıp Etiği'nden Biyoetik'e

Thomas Percival ile literatüre ve günlük yaşama giren 'Tıp Etiği' sözcüğünün yerine 1970lerden sonra bu sözcükle değişimli olarak bir başka kelime, 'Biyoetik' kullanılmaya başlandı. Warren Reich bu kelimenin 1970-1971de 'çift doğum yerli' bir kelime olarak ortaya çıktığını düşünmekte. Wisconsin Üniversitesi'nden onkoloji araştırmacısı Van Rensselaer Potter 1970de *'Bioethics, the Science of Survival'* (Biyoetik, Hayatta Kalma Bilimi) başlıklı bir makale yayınladı, (25,26) arkasından da 1971de *'Bioethics: Bridge to the Future'* (Biyoetik: Geleceğe Köprü) adında bir kitap yayınladı. (27) Bu kelime popüler medyada ilk defa, *Time* dergisinin 19 Nisan 1971de yayınladığı *'Man into Superman: the promise and peril of the new genetics'* (İnsandan Süperinsan'a: yeni genetiğin vaat ettikleri ve tehlikeleri) başlıklı bir makalede kullanıldı. Warren Reich 1972de yazdığı 'Biyoetik Ansiklopedisi'nin giriş kısmında şöyle demektedir; "Biyoetik tıp ve biyoloji bilimlerinin etik (veya) ahlaki boyutunu çalışır." (28) Bu şekilde artık tıp etiği özellikle 1970lerin ikinci yarısından itibaren yaygın olarak biyoetik olarak anılmaya başlandı.

Biyoetik bir kavram olarak kabul edildikten sonra akademik çevrelerde başka bir tartışma başladı; biyoetik bir disiplin olarak kabul edilebilir miydi? Bununla ilgili olarak Callahan 1973de yazdığı makalede, biyoetik'in henüz bir disiplin olarak kabul edilemeyeceğini şu şekilde ifade etmiştir; "Biyoetik henüz akademik çevrelerden genel bir kabul görmediğinden, ve belli bir mükemmeliyet anlayışı, standartları, pedagojik ve ölçümsel normları olmadığından, bir disiplin değildir. Fakat bunların olmaması biyoetik'e, kendini dilediği gibi ortaya koyması, meseleleri tanımlaması, ve karar verme sürecine ilişkin stratejiler ve metodolojiler geliştirmesi gibi büyük bir fırsat vermektedir. Meselelerin tanımlanmasında biyoetik insanların etik çıkmazlarına çare olabilmek için, sınırsız bir hayal gücüne, alternatif düşünceleri de değerlendirme yetisine sahip olmalıdır. Metodoloji ve strateji

geliştirmek için biyoetik, mantık yürütme, tutarlılık, kavramların doğru kullanılması, akla uygun deliller bulunması gibi felsefenin geleneksel yöntemlerini, duygudan hassasiyete, politikadan davranışların sosyal etkilerine kadar başka birçok faktörle birleştirerek kullanmasını bilmelidir. Sonuç olarak biyoetik bir disiplin olarak kabul edilmesi için, tıp ve biyoloji bilimlerinde karşılaşılan etik sorunlarda nispeten kesin ve muayyen (spesifik) sonuçlara ulaşma usulü ortaya koymalıdır. Biyoetik bir disiplin olarak öylesine tasarlanmalı ve biyoetik çiler öylesine yetiştirilmeli ki, bu disiplinin fiyakasına neye mal olursa olsun, onlar, içinde buldukları durum pratik karar vermelerini gerektiren hekimler ve bilim adamlarına direkt olarak hizmet etmelidir.” (29) Callahan’a göre böyle bir disiplin meslek ve sağlık hizmetleri sosyolojisi bilgisini, belli bir düzeyde bilim eğitimini, hakim değer teorileri hakkında tarihsel bilgiyi, felsefe ve teoloji topluluklarında ortak olan etik analiz metotları, ve bunların her bir vakaya uygulanmasındaki sınırlar konusunda bilgi sahibi olmayı gerektirir.

Başlangıçta biyoetik çiler bu listenin yerine getirilmesi neredeyse imkansız beklentilerle dolu olduğunu düşünse de, konuları tartışmaya başladıklarında yollarının hiç aşına olmadıkları alanlara çıktıklarını gördüler. Felsefeciler, normalde kendi sahalarında kullandıkları soyut yaklaşımların tıp ve bilim adamları tarafından ortaya konulan problemler için çok ‘uçuk’ kaldıklarını fark ettiler. Teologlar ise disiplinlerinin kendilerine sunduğu doktrinsel taahhütlerin biyoetik ‘erbab’ının hepsi için kabul edilebilir olmadığını gördü. Sosyologlar kendi disiplinlerinin tanımlama kapasitesinin sahadaki normatif (düzgüsel) boşlukları dolduramadığını fark etti. Hukukçular hukukun korkutucu ve tehditkar yüzünün iyi niyetli olarak çalışan insanları korkuttuğunu anladı. Çoğu zaman o gün için revaçta olan epistemolojik pozitivizm ve etik şüphencilik arasında hapis olan tıp ve bilim adamları kendilerinin son derece sübjektif olan değer yargılarını kolayca aşamadılar. Böylesine farklı geleneklere ve metodolijelere sahip bilimler arasında anlamlı bir iletişim kurmak ve bu farklı disiplinle-

rin bir arada bulunmasından meydana gelen yeni bir disiplin meydana getirmek oldukça güçlü fakat biyoetiğin ilkleri bunu başarmayı bildiler. Her bir alanın üyeleri belli oranda esneklikler gösterip kendi alanlarından getirdikleri alışkanlıkları terk ettiler (14).

Örneğin teologlar kutsal kitaplara ve onların emirlerine direkt referansta bulunmalarını sınırladılar, daha çok onlardan çıkarılması gereken ana fikirleri tartışmalarında kullandılar. Felsefeciler soyut tartışmalardan çok daha pratiğe yönelik ve felsefeci olmayanların daha kolay anlayabileceği savlar ve söylemlerle ortaya çıkmaya başladılar. Hekimler ve bilim adamları daha önce göz ardı ettikleri hassas konulara daha fazla itibar etmeye ve onları daha fazla kullanmayı öğrendiler. Bilim adamlarının kendileri için yabancı olan bir sahadaki bu ilk adımları zaman içinde bir teori arayışı, bir prensipler manzumesi oluşturma çabası ve bir karar verme metodolojisi oluşturma gayretine dönüştü. John Rawls’un *A Theory of Justice*’i, (30) Robert Veatch’in *A Theory of Medical Ethics*’i (31), H. Tristram Engelhardt’in *Foundations of Bioethics*’i ve Tom L. Beauchamp ile James F. Childress’in *Principles of Biomedical Ethics*’i hep bu çabaların eseri idi. Daha önce de belirttiğimiz gibi Beauchamp ve Childress’in kitabı içinde önerdikleri prensipler (Zarar vermeme; Yararlı olma; Özerkliğe saygı ve Adalet) son derece popüler oldu ve gerek biyoetikçiler gerekse sağlık çalışanları tarafından yaygın olarak kullanıldılar (32,33).

Esasında çok daha geniş bir çalışmaya kaynaklık edebilecek olan bu konuyu burada şu cümleler ile bağlamak uygun olacaktır; insanlık var olduğu günden beri bir şekilde var olan tıp sanatının bilimsel yönünü sosyal yönünden ayırtmak mümkün değildir. Dolayısı ile tıbbın bilimsel ve sosyal yönünün kesiştiği noktada yer alan tıp etiği veya biyoetiğin bir disiplin olarak iyi örgütlenmesi ve tıp camiasını aydınlatma görevini yerine getirmesi son derece önemlidir. Ülkemizdeki bu süreçte tıp etiği ve biyoetiğin doğduğu ve geliştiği yerlerdeki sosyolojik ve tarihsel sürecin bilinmesi önemlidir. Bu çalışmamızın da bu sürece olumlu katkıda bulunacağını ümit etmekteyiz.

KAYNAKLAR

1. Guthrie, D. A History of Medicine, Thomas Nelson and Sons Ltd., London, 1958.
2. The Oldest Code of Laws in the World, Translation by Johns, CHW, Edinburgh, 1905.
3. Porter, R. The Greatest Benefit to the Mankind, HarperCollinsPublishers, London, 1997.
4. Shryock, RH. Medicine in America, Baltimor, John Hopkins Press, 1966: 151, 176.
5. Percival, T. Medical Ethics: or, a Code of Institutes and Precepts, Adapted to the Professional Conduct of Physicians and Surgeons, London, S.Russell, 1803. Kitabın yeni baskısı Percival's Medical Ethics, Ed. Chauncey Leake, Baltimore, Williams & Wilkins, 1927.
6. Jonsen A. A Short History of Medical Ethics, Oxford, Oxford Univrsity Press, 2000: 58.
7. Örs Y. 'Neden Deontoloji değil de Tıbbi Etik?', Türkiye Klinikleri Tıbbi Etik Dergisi, 1993;1:1:5-8.
8. Cabot R. The Meaning of Right and Wrong. New York, Macmillan Company, 1933.
9. Cabot R. What Men Live By. Boston, Houghton-Mifflin Company, 1914.
10. Cabot R. Honesty. New York, Macmillan Company, 1938.
11. Williams TF. 'Cabot, Peabody and the care of the patient', Bulletin of History of Medicine, 24(1950):462-81.
12. Leake C ed. Percival's Medical Ethics, Baltimore, Williams & Wilkins, 1927.
13. Leake CD. 'How is medical ethics to be thought?' Bulletin of the Association of American Medical Colleges, 3(1928): 341-3.
14. Johnsen AR. The Birth of Bioethics. New York, Oxford University Press, 1998: 13.
15. The 'Dartmouth Convention on Great Issues of Conscience in Modern Medicine', Dartmouth Alumni Magazine 1960; 53:2.
16. Wolstenholme GEW eds. Man and His Future, Boston, Little Brown and Co, 1963.
17. Roslansky JD eds. The Human Mind. A Discussion at the Nobel Conferene. Amsterdam, North Holland Publishing, 1967.
18. Charles E. Curran Politics, Medicine and Christian Ethics: A Dialogue with Paul Ramsey. Philadelphia: Fortress Press, 1973.
19. Richard McCormick 'Notes on Moral Theology: the Abortion Dossier'. Theological Studies 35, no. 2(1974): 312-59.
20. Richard McCormick 'To Save or Let Die: the Dilemma of Medicine'. JAMA 228(1974): 172-6.
21. Gene A. Outka 'Social Justice and Equal Access to Health Care'. Journal of Religious Ethics, 2(1974): 11-32.
22. John Connery Abortion: The Development of Roman Catholic Perspective. Chicago, Loyal University Press, 1977.
23. Prof. H. Tristram Engelhardt, Jr. ile Mayıs 2000de Taiwan'da yaptığımız görüşmede kendisinin ve o dönem beraber olduğu arkadaşlarının bu şekilde anılmasının son derece doğal olduğunu ve bunu memnuniyetle kabul ettiklerini ifade etmişti.
24. Beauchamp TL and Childress JF. Principles of Biomedical Ethics. New York, Oxford University Press, 1979.
25. Potter VR. 'Bioethics, the Science of Survival'. Perspectives in Biology and Medicine, 14 (1970).
26. Potter, V.R. 'Bioethics', Bioscience, 21 (1971): 1088.
27. Potter, V.R. Bioethics: Bridge to the Future. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1971.
28. Reich WT ed. The Encyclopedia of Bioethics. Introduction, Vol.1:XIX-XX.
29. Callahan D. 'Bioethics as a Discipline,' Hastings Center Studies, 1 (1973):66-73.
30. Rawls J. A Theory of Justice. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1967.
31. Veatch RM. A Theory of Medical Ethics. New York, Basic Books, 1981.
32. Gillon, R. Philosophical Medical Ethics, John Wiley & Sons, Chichester, 1985.
33. Tsai DF. Confucius' Ethics and the Four Principles Approach to Bioethics, An unpublished Ph.D.thesis submitted to the University of Manchester, Manchester, 1999.

Geliş Tarihi: 21.06.2002

Yazışma Adresi: Dr.Şahin AKSOY

Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi
Deontoloji ve Tıp Tarihi AD
Dekanlık Binası, 63200, ŞANLIURFA
saksoy@harran.edu.tr

¶Bu çalışmanın kısa özet bir versiyonu 23-27 Ekim 2001 tarihleri arasında Kapadokya'da düzenlenen 5.Tıbbi Etik Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.